

# ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЮРИДИЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ СТАТУТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ

**СОІЧ Олег Валерійович - кандидат юридичних наук**

**УДК 342.9**

**DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2021.4.41>**

*У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених запропоновано авторське визначення принципів юридичного супроводження статутної діяльності державного підприємства в Україні. Узагальнено, що принципи юридичного супроводу статутної діяльності державного підприємства утворюють правовий базис цього супроводу, який має усталений та незаперечний характер, який визначає характер і зміст усіх інших засобів організаційно-правового забезпечення досліджуваного супроводу.*

*Ключові слова: принципи, державні підприємства, статутна діяльність, супроводження статутної діяльності.*

## Постановка проблеми

Сучасний етап розвитку публічного управління та національної економіки України характеризується зростанням ролі державних підприємств як інструментів реалізації соціально-економічної політики держави, забезпечення стратегічних інтересів та надання суспільно значущих послуг. В умовах реформування системи управління державною власністю, підвищення вимог до прозорості, підзвітності та ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору особливої актуальності набуває проблема належного юридичного супроводження їх статутної діяльності. Юридичний супровід державного підприємства не зводиться виключно до технічного забезпечення дотримання норм законодавства. Він виступає комплексним правовим механізмом,

спрямованим на гарантування законності, стабільності та доцільності управлінських і господарських рішень, мінімізацію правових ризиків, а також узгодження економічних цілей підприємства з публічними інтересами. У цьому контексті особливе значення мають принципи юридичного супроводження статутної діяльності, які визначають його зміст, напрями та межі, слугують орієнтирами для правозастосовної практики і формують методологічну основу відповідної діяльності.

## Стан дослідження

Поняття принципів є багатогалузевим та використовується у багатьох сферах суспільного життя. Зокрема, йому приділяли увагу: В. С. Бліхар, А. В. Горохова, С. А. Данієлян, А. М. Колодій, М. А. Козловець, М. І. Козюбра, А. О. Кузнецов, В. Я. Малиновський, Р.Б. Тополевський, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко, Н. В. Федіна та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі фактично неопрацьованим є питання принципів саме в контексті юридичного супроводження статутної діяльності державного підприємства в Україні.

**Саме тому метою статті є:** визначити поняття та розкрити значення принципів юридичного супроводження статутної діяльності державного підприємства в Україні

### **Постановка проблеми**

Поняття принципу є одним із основних для більшості сфер теорії та практики, досить часто воно застосовується й у побуті, коли йдеться про певну неухильну поведінкову позицію, точку зору, переконання людини. Принцип (від лат. *prīncipium* – начало, основа), зазначає В. І. Шинкарук, слід розуміти як першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки. Античні філософи прагнули віднайти принцип існування усіх речей і, зазвичай, пов'язували його із субстанцією. Від XVI-XVII ст. в європейській філософії принцип почали тлумачити здебільшого як категорію теоретико-пізнавальну на основі розрізнення того, що лежить в основі дійсності, – принцип буття і того, що лежить в основі пізнання цієї дійсності, – принцип пізнання. В подальшому розуміння принципу переміщується у сферу логічного виразу пізнання; принцип стає центральним поняттям, основоположною ідеєю, що пронизує певну систему знання і субординує його. У межах теоретичного знання принцип означає вимогу розгортання самого знання у систему, де всі теоретичні положення логічно пов'язані між собою і впливають певним чином одне з одного. Будь-яка теоретична система знання ґрунтується на принципах, пов'язаних між собою [1, с.519]. А. О. Кузнецов визначив принцип (від лат. *prīncipium* – початок, основа, виникнення, першоджерело) – основне вихідне положення будь-якої теорії чи вчення, вихідні засади пояснень чи керівництва до дії. Принципи, наголошує дослідник, – основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи права, державного устрою тощо [2, с.560-561]. Характеризуючи природу принципів, А. О. Кузнецов звертає увагу на те, що їм притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ. Принципи є джерелом багатьох явищ або висновків, що належать до нього як дія до причини (принцип реальний) або як наслідки до підстави (принцип ідеаль-

ний). Також принцип – це внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [2, с.560-561]. Окрему увагу дослідник приділяє принципам у державному управлінні, де вони, на його думку, мають розглядатися як прояви закономірностей, відношення або взаємозв'язки суспільно-політичного характеру і інших груп елементів державного управління, відображені у вигляді певного наукового положення, що застосовується в теоретичній і практичній діяльності людей у сфері державного управління. Принципи державного управління, стверджує фахівець, ґрунтуються на онтологічних, гносеологічних і методологічних аспектах державно-управлінської діяльності, відображають найбільш суттєві, основні, об'єктивно необхідні закономірності, відносини і взаємозв'язки в державному управлінні [2, с.561]. В. Я. Малиновський, також аналізуючи проблематику принципів у розрізі здійснення державного управління, термін «принцип» що означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості. Принципи державного управління – важлива категорія управлінської науки, будучи однією з її основ. Принципи як поняття теорії відображають сутність і реальність процесів державного управління, підпорядковуючись певним законам. Принципи – це специфічне поняття, змістом якого є не стільки сама закономірність, відносини, взаємозв'язок, скільки наше знання про них. Вони є результатом узагальнення людьми об'єктивно чинних законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів і ознак, що стають загальним началом їх діяльності [3, с.222-223]. Науковець відмічає, що принципи управління характеризуються двома ознаками: а) належність до пізнаних наукою і практикою позитивних закономірностей; б) зафіксованість у суспільній свідомості (відповідних поняттях). Практична дія принципів не залежить від них самих, а повністю визначається ставленням до них людей. Лише знати принципи недостатньо, необхідно ще хотіти і могли застосовувати їх в управлінській ді-

яльності. Принципи управління обґрунтовують, роз'яснюють зв'язки як між об'єктом і суб'єктом управління, так і всередині кожного з них. Вони відображають властивості, притаманні управлінській системі в цілому, а також окремим її елементам, явищам, процесам. Принципи державного управління динамічні за змістом і формою, вони формуються людьми у результаті об'єктивно осмисленого досвіду, відображаючи ступінь творчого використання закономірностей державного управління. Безпосередньо на практиці принципи управління набувають характеру норми, правила, якими керуються в управлінській діяльності [3, с.225].

У сфері правознавства принципи також є однією із ключових категорій, кожен правовий інститут чи галузь, мають у своїй основі певний набір принципів. Так, М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. у своїх працях зазначають, що у науковій і навчальній літературі принципи характеризують як найбільш загальні вимоги, що ставляться до суспільних відносин та їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші риси чинної правової системи. З давніх давен, наголошують правознавці, принцип вважався підвалиною, фундаментом будь-якої соціальної системи (в тому числі правової), вимоги якого поширювалися на всі явища, що належали до цієї системи [4, с.197-198]. М. В. Цвік та інші влучно звертають увагу на ту обставину, що принципи не формулюють конкретних прав і обов'язків і не завжди забезпечені конкретними законодавчими санкціями, однак про те, на яких принципах засновано правовий порядок, можна значною мірою судити щодо характеру самої держави (демократична, тоталітарна тощо). Провідна роль принципів забезпечується їх прямим чи непрямым закріпленням у нормах права. Засади, не закріплені у правових приписах, підкреслюють науковці, є ідеями права і належать до сфери правосвідомості. Ці ідеї принципи передують створенню системи права. Принципи стають орієнтиром правотворчої і правозастосовної діяльності ор-

ганів держави, беззаперечною вимогою до цієї діяльності [4, с.198].

А. М. Колодій, розмірковуючи про принципи права, їх генезу, поняття та класифікацію, доходить висновку що категорія «принципи права» повинна використовуватися в усіх випадках, коли йдеться про відправні ідеї і положення, що належать до юриспруденції. Термін «принципи» може лише уточнюватись і деталізуватись залежно від того, якою є сфера його існування і функціональна спрямованість. Тобто принципи права – це такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності, підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права та утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу [5, с.43-44]. Принципи права, підкреслює правознавець, спрямовують і надають синхронності всьому механізмові правового регулювання суспільних відносин, досконаліше інших розкривають місце права в суспільному житті і його розвитку. Саме принципи права є критерієм законності та правомірності дії громадян і посадових осіб, адміністративного апарату і органів юстиції та за відомих умов мають велике значення для зростання правосвідомості населення, його культури й освіти [5, с.43]. Аналізуючи характерні ознаки принципів права, які відображають їх сутнісний зміст, А. М. Колодій зазначає, що утворюючи головний зміст права, юридичні принципи перебирають на себе всі його властивості і функції. А це означає, що: а) вони нормативно-регулятивні, всезагальні, обов'язкові, об'єктивно-зумовлені, історичні й ідейно-політичні категорії; б) їх соціальною функцією є регулювання й охорона суспільних відносин; в) вони є самостійною юридичною категорією, тобто мають відокремлюючі ознаки від усіх інших. Принципи права вносять одноманітність у всю систему юридичних норм і забезпечують єдність правового регулювання суспільних відносин, цементують усі компоненти юридичної надбудови. При цьому принципи права мають також самостійний вплив на суспільні відно-

сини [5, с.43-44]. С.А. Данієлян у своїх працях досліджує питання змістовного наповнення поняття «принцип права» [6, с.183]. Узагальнюючи дослідницькі підходи до формулювання визначення поняття «принципи права», фахівець доходить висновку, що принципи права можуть бути описані за посередництва наступних змістовних характеристик: 1) імперативні положення – принципи права характеризуються підвищеною мірою обов'язковості в аспекті їх дотримання; 2) вихідні положення – принципи права мають первинний характер, адже на основі принципів права в подальшому формуються інші нормативні положення; 3) основоположні ідеї – принципи права є правилами-ідеями, які незважаючи на лаконічний характер формулювання містять широке змістове наповнення, тлумачення якого власне і відбувається у правозастосовній практиці. 4) лаконічно сформульовані положення – за загальним правилом принципи права не характеризуються розлогими, широкими нормативними формулюваннями, що однак не применшує їх правореалізаційного значення [6, с.183]. Спираючись на ці ознаки, С. А. Данієлян пропонує розуміти принципи права як універсальні регулятори суспільних відносин, які наділені підвищеною мірою імперативності. Основу функціонального призначення принципів права, з позиції правознавця, можна підрозділити на дві складові: а) систематизація нормативних положень (статична функція); б) систематизація конкретних правовідносин (динамічна функція) [6, с.183]. М. І. Козюбра у своїх дослідженнях зазначає, що принципи права – одне з фундаментальних і, поряд з юридичними нормами, найчастіше вживаних понять загальної теорії права та галузевих і міжгалузевих правових наук. Без згадки про них не обходиться практично жодне монографічне правове дослідження, спеціальна увага їм приділяється, як правило, також у численних навчальних посібниках й підручниках із будь-яких галузей правового знання [7, с.142]. При цьому науковець розглядає принципи права як одну із ключових правових цінностей. Останні, на його думку, являють собою конкретні соціально-правові явища, засоби і механізми, вироблені про-

тягом багатовікової історії існування права, завдяки яким здійснюється правове регулювання. Перелік таких цінностей досить широкий. Це, зокрема, правові норми й інститути (галузеві і міжгалузеві); юридичні конструкції — типові моделі побудови тих же норм, інститутів, процедур, інших явищ; правові презумпції; правові аксіоми тощо. Найважливішим виразом правових цінностей є принципи права, які можна розглядати як концентрований і певною мірою раціоналізований (через конкретизацію) прояв основної мети і внутрішньої властивості права — справедливості. Серед них є такі, що характеризують формальну справедливість (наприклад: «до однакових правових ситуацій потрібно ставитись однаково», «аналогічній справі — аналогічне рішення» тощо); змістовну справедливість (наприклад: принцип пропорційності, що передбачає досить широкий спектр дії — від встановлення рівноваги між конфліктуючими інтересами, збалансованості повноважень органів державної влади до адекватності міри винагороди мірі праці, покарання злочину тощо); процедурну справедливість (наприклад: «кожна сторона має бути вислуханою», «суддя має бути неупередженим» тощо) [7, с.149-150].

### **Висновки**

Отже, спираючись на вище наведені науково-дослідні позиції щодо розуміння поняття і сутнісного змісту категорій «принцип» та «принцип права», а також враховуючи позиції фахівців стосовно призначення, ролі принципів у праві, можемо дійти висновку про те, що останні, тобто принципи права, являють собою прямо чи опосередковано закріплені у нормах чинного законодавства відправні (основоположні), імперативні, відносно незмінні ідеї, вимоги щодо організації та функціонування відповідних правових інститутів, галузей та системи права в цілому, сформульовані в наслідок науково-теоретичного обґрунтування об'єктивно існуючих закономірностей суспільного життя. Таким чином, принципи юридичного супроводження статутної діяльності державного підприємства в Україні – це система основоположних, концептуальних засад і керів-

них ідей, що випливають із публічно-правової природи державного підприємства, вимог законодавства та цілей його створення і визначають зміст, спрямованість, межі та способи здійснення юридичного супроводу з метою забезпечення законності, ефективності, доцільності й узгодженості статутної діяльності з публічними інтересами та загальносуспільним благом.

А відтак, принципи юридичного супроводу статутної діяльності державного підприємства утворюють правовий базис цього супроводу, який має усталений та незаперечний характер, що визначає характер і зміст усіх інших засобів організаційно-правового забезпечення досліджуваного супроводу. Ці принципи відображають накопичений досвід та рівень розвитку механізму правового регулювання, основні цінності та пріоритети, що закладені у його основу, які скеровують та орієнтують цей механізм.

#### Література

1. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
3. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. 3-тє вид. переробл. та допов. К. : Атіка, 2009. 608 с.
4. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН

України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

5. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація / А. М. Колодій // Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 42-46.

6. Данієлян С.А. До питання змістовного наповнення поняття «принципи права». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 51. С. 180-184. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/38.pdf>

7. Козюбра М. І. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. Право України. 2017. № 11. С. 142-164.

#### THE CONCEPT AND MEANING OF THE PRINCIPLES OF LEGAL SUPPORT OF THE STATUTORY ACTIVITIES OF A STATE ENTERPRISE IN UKRAINE

The article, based on the analysis of the scientific views of scientists, proposes an author's definition of the principles of legal support of the statutory activities of a state enterprise in Ukraine. It is generalized that the principles of legal support of the statutory activities of a state enterprise form the legal basis of this support, which has an established and indisputable nature, which determines the nature and content of all other means of organizational and legal support of the studied support.

**Keywords:** principles, state enterprises, statutory activities, support of statutory activities.